

DOI: 10.31866/2616-7581.6.1.2023.277893
УДК 780.614.13-048.67(477-87)"198/199":930.253

ПРОМОЦІЯ БАНДУРНОГО МИСТЕЦТВА ЗА КОРДОНОМ НА ЗЛАМІ 80–90-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ (за документальними та аудіальними джерелами архіву Українського Вільного Університету)

Віолетта Дутчак

*доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва;*

ORCID: 0000-0001-6050-4698; e-mail: violetta.dutchak@pnu.edu.ua

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна

Анотація

Мета дослідження – визначити жанрово-тематичні напрями творчої діяльності митців-бандуристів української діаспори та України в контексті діяльності Українського Вільного Університету (Мюнхен, Німеччина) періоду 80–90-х рр. ХХ ст. Джерелом аналізу слугували документальні та аудіальні джерела з архіву Українського Вільного Університету. Зокрема, використано аудіозаписи з колекції архіву УВУ та звіти про діяльність закладу освіти у 1985–1990 рр. **Методологія дослідження:** застосовано джерелознавчий, історичний, аксіологічний, музикознавчий і культурологічний підходи. Джерелознавчий метод використано з метою аналізу нових архівних джерел (текстових документальних та аудіально-медійних) для дослідження українського бандурного мистецтва у його материкових і діаспорних площинах. Інші підходи та методи дали змогу розглянути напрями діяльності бандуристів у інонаціональному середовищі (історико-типологічний та історико-хронологічний методи), цінність їх здобутків для промоції бандурного мистецтва у світі періоду 80–90-х рр. ХХ ст. (аксіологічний підхід), аналізу діяльності внеску бандуристів Північної Америки, Європи та України на композиторському, виконавському, педагогічному рівнях до світової української культури (музикознавчий і культурологічний підходи). **Наукова новизна дослідження:** вперше введено до наукового обігу матеріали аудіоархіву УВУ стосовно бандурного мистецтва. **Висновки.** Розкрито основні засади та прояви популяризації бандурного мистецтва у зарубіжжі періоду 80–90-х рр. ХХ ст. Виокремлені персоналії солістів і колективів бандуристів діаспори та України, лекторів та інструкторів навчання гри на бандурі, які проводилися при УВУ, творча діяльність яких була представлена на публічних концертах у Мюнхені, інтерв'ю та презентаціях в ефірі радіо «Свобода». Проаналізовано період, що ознаменував не лише активізацію концертної та педагогічної діяльності бандуристів зарубіжжя, але й розширення їх співпраці з бандуристами України напередодні та на початку встановлення незалежності. Ці фактори залишаються актуальними в контексті потреби узагальнення й аналізу здобутків бандурного

мистецтва зарубіжжя як складової української музичної культури, її розвитку в різні історично-часові періоди.

Ключові слова: Український Вільний Університет; архівні колекції УВУ; радіо «Свобода»; бандурне мистецтво; українська діаспора; курси гри на бандурі; жанрово-тематичний репертуар солістів та колективів бандуристів; вектори творчої діяльності бандуристів

Вступ

Бандурне мистецтво – важливий напрям у формуванні націєтворчих ідентифікаційних процесів у середовищі зарубіжжя. Музикознавці та історики української діаспори (В. Витвицький, А. Горняткевич, З. Лисько, П. Маценко, С. Наріжний, А. Рудницький та ін.) завжди розглядали кобзарство, бандурне мистецтво як важливий чинник популяризації української мови, культури, музики, активно відгукувалися рецензіями на виступи й звукозаписи бандуристів. Особливо продуктивний період розвитку бандурного мистецтва за кордоном припадає на 70–80-ті рр. ХХ ст., а уже наприкінці 80 – початку 90-х рр. бандурне мистецтво у світі популяризують солісти і колективи з України. Важлива роль у розвитку бандурного мистецтва за кордоном цього періоду також належить Українському Вільному Університету – одній з найпотужніших інституцій української діаспори, що вже понад сто років репрезентує у світі українознавчий вектор освіти і науки.

Український Вільний Університет (УВУ) – науково-освітня установа, що стала у Відні (Австрія) і продовжила свою діяльність у Празі (Чехословаччина) у 1921 р., в еміграції – після втрати Україною шансу державності. Як зазначає О. Купчинський (1998), «це перший в історії європейської культури і науки вищий навчальний і науковий заклад ..., що залишив непроминальний слід у рідній і світовій науці» (с. 29). З 1945 р. УВУ функціонує в Мюнхені (Німеччина), сформувавши поряд із навчально-освітнім напрямом (магістерські та докторантські студії в галузях українознавства, філософії, історії, міжнародного права, міжнародних відносин, української мови і літератури, психології, педагогіки, менеджменту підприємств та організацій, мистецтвознавства), також і потужну науково-дослідну базу – бібліотеку, архів, ставши для дослідників різних українознавчих напрямів важливим центром для досліджень та їх представлення, реалізованих у видавничих проектах.

Мета

Мета статті – визначити жанрово-тематичні напрями творчої діяльності митців-бандуристів української діаспори та України в контексті діяльності Українського Вільного Університету (Мюнхен, Німеччина) періоду 80–90-х рр. ХХ ст. Серед завдань дослідження: аналіз специфіки культурно-мистецьких напрямів діяльності УВУ, зокрема у сфері бандурного мистецтва періоду 80–90-х рр. ХХ ст.; систематизація інформації щодо курсів гри на бандурі при УВУ (педагогічний склад, тематика і зміст курсів, кількість і географія учасників);

визначення тематичних напрямів репертуарної площини концертів бандурного мистецтва в УВУ, зафіксованих в аудіозаписах; деталізація творчих здобутків бандуристів України та діаспори аналізованого періоду.

Основними джерелами статті стали матеріали архіву УВУ, зокрема матеріали курсів гри на бандурі, організованих в Мюнхені Фондацією УВУ упродовж 1984–1990 рр. та окремі передачі з колекції української редакції радіо «Свобода», передані до архіву УВУ. Матеріали аудіоархіву УВУ стосовно бандурного мистецтва вперше введені до наукового обігу¹, що й становить наукову новизну дослідження.

Методологія охоплює комплексне застосування методів джерелознавчого, історичного, аксіологічного, музикознавчого та культурологічного підходів. Це уможливило розглянути нові архівні джерела (текстові документальні та аудіально-медійні) для дослідження українського бандурного мистецтва у функціонуванні його материкової та діаспорної складових (*джерелознавчий метод*), проаналізувати специфіку діяльності бандуристів у інонаціональному середовищі (*історико-типологічний та історико-хронологічний методи*), цінність їх здобутків для промоції бандурного мистецтва у світі періоду 80–90-х рр. ХХ ст. (*аксіологічний підхід*), визначити внесок бандуристів Північної Америки, Європи та України досліджуваного періоду у синтезування композиторського, виконавського, педагогічного рівнів творчості до світової української культури (*музикознавчий і культурологічний підходи*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Пропонована стаття ґрунтується на аналізі публікацій за кількома напрямками. По-перше, наукові матеріали стосовно діяльності УВУ: збірники статей Українського Вільного Університету (2015) з нагоди 100-ліття закладу (Т. Гундорова, Я. Мельник, М. Присяжний, О. Яценко і О. Кириленко, Т. Федорів та ін.), а також інтерв'ю ректора університету, професора М. Пришляк (Романчук, 2017). Для аналізу також були залучені звіти 1985–1990 рр. щодо діяльності Фондації УВУ зі США за редакцією професора П. Гоя (1985, 1986b, 1987, 1988, 1989, 1990).

По-друге, джерельні матеріали стосовно історії та аудіозаписів радіо «Свобода» – «Говорить радіо Визволення» (1956, 1957), «Говорить радіо Свобода» (1962), монографія О. Ремовської (2014) «Говорить радіо Свобода. Історія української редакції», а також безпосередні матеріали з вебсайту української редакції медіа (<https://www.radiosvoboda.org/>).

По-третє, публікації аналізу тенденцій і напрямів розвитку бандурного мистецтва за кордоном, у середовищі української діаспори. Пропонована стаття продовжує попередні наукові роботи авторки (Дутчак, 2013, 2018, 2019; Бобеч-

¹ Дослідження виконано в межах реалізації завдань «Меморандуму між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника і Українським Вільним Університетом», що уможливило опрацювання матеріалів Архіву УВУ ("Меморандум", 2022). Авторка статті також особисто висловлює щире вдячність Ректору УВУ, професору Марії Пришляк за сприяння у дослідженнях та використанні аудіоколекції Архіву УВУ, а також професору Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Мирону Черепанину – за співпрацю в оцифруванні аудіоматеріалів.

ко & Дутчак, 2023), а також узагальнює дослідження, здійснені Г. Карась (2012, 2021), О. Попович (Porowicz, 2005) та ін.

У статті введено до наукового обігу аналіз аудіозаписів періоду 80–90-х рр. ХХ ст. з архіву УВУ, оцифрування й аналіз яких здійснено в межах реалізації Меморандуму про співпрацю між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника і Українським Вільним Університетом ("Меморандум", 2022).

Виклад матеріалу дослідження

Період з середини 70-х і упродовж 80-х рр. ХХ ст., аж до відновлення незалежності України – досить показовий щодо інтенсифікації різних напрямів діяльності бандуристів зарубіжжя. Саме в цей період створюються навчальні інституції, численні ансамблеві колективи, розгортають гастрольну діяльність у світі провідні солісти та капели задля популяризації бандури, а відповідно й підтримки ідентифікаційних процесів для українців за кордоном.

Так, 1972 року була започаткована Школа кобзарського мистецтва (ШКМ) у Нью-Йорку (С. Кіндзерявий-Пастухів – директор, М. Досінчук-Чорний – адміністратор). Закупивши власним коштом 65 бандур, М. Досінчук стає не лише адміністратором новоствореної школи, а і її ідейним натхненником, фактично першим створює стаціонарний заклад для навчання бандуристів в умовах еміграції, адже до того часу опанування інструмента здійснювалося лише в літніх кобзарських таборах. Поряд із виконавськими й освітніми напрямками діяльності Капели бандуристів ім. Т. Шевченка (США) під керівництвом Г. Китастого, функціонування Школи кобзарського мистецтва стало потужним промоутором бандурного мистецтва у багатьох країнах світу. «У стінах навчального закладу зазвучала українська мова. Хто з учнів не знав її – то удосконалював. Хто призабув – пригадував, а кого батьки не навчили – вивчав, починаючи з азів. Школа стала своєрідним центром розвитку і популяризації в діаспорі українського мистецтва, зокрема – кобзарського» (Литвин, 1999, с. 9–10). Дочки М. Досінчука Ірина та Лідія стали першими ученицями бандурної школи.

М. Досінчук-Чорний ініціював також видавничу діяльність Школи кобзарського мистецтва, зокрема вихід «Кобзарського листка» (1973–1981), аз 1981 р. двомовного журналу-квартальника «Бандура». Микола Досінчук-Чорний був переконаний, що мистецтво виконує важливу функцію щодо поширення української культури у світі, допомагає пізнати Україну. Виняткову роль у цьому плані маестро надавав бандурі. «Невмирущий дух України завжди виявляється у творах народних митців, а найбільше в бандурі. Спів і гра бандуристів по-особливому хвилюють слухача», – писав він (Досінчук-Чорний, 1993, с. 59). «Бандура – то вже такий інструмент, що повністю присвятивши себе йому, людина не може не працювати для відродження і утвердження духовності українського народу. Бо як Тризуб є символом нашої держави, так бандура є символом її культури», – постійно наголошував він (Досінчук-Чорний, 1993, с. 55–57). І саме учні, які пізніше стали наставниками Школи, спричинилися до активізації бандурного мистецтва у цілому світі, проводячи лекції, практичні заняття, курси, табори та ін.

В Західній Європі у той час активним центром україністики залишався Український Вільний Університет у Мюнхені. Його співпраця з ЦПУЕН – Центральним представництвом української еміграції в Німеччині, українською редакцією радіо «Свобода» та Фондацією УВУ зі США, – зосереджувалася на багатьох напрямках освітнього, наукового та культурно-мистецького спрямування. Одним з таких напрямів стала підтримка розвитку бандурного мистецтва. Гастролю бандурних колективів, організація зустрічей та концертів, зокрема Капели бандуристів ім. Т. Шевченка під керівництвом Г. Китастого (1975), бандуристів Володимира Луціва, квартету «Кобзарське братство» (Великобританія), Богдана Шарка (Німеччина) та ін., сприяли популяризації інструмента та його розвитку. Упродовж 1979–1995 рр. у Мюнхені в українській редакції радіо «Свобода» працювала журналістка Ганна Бойчук (Щепко), яка, до речі, теж була бандуристкою, щоденно виходила в ефір, готуючи передачі українознавчого характеру, зокрема культурно-мистецького. Саме у її інтерв'ю залишилися спілкування з видатними виконавцями-бандуристами та диригентами, записи митців, що є свідченням сприйняття бандури як важливого національного символу для українців світу.

1982 р. за підтримки Українського Вільного Університету найбільш активні випускники Школи кобзарського мистецтва Нью-Йорка заснували ТУБ – Товариство українських бандуристів. Його підрозділом стає ТУБЄ – Товариство українських бандуристів Європи. Товариство ставило за мету популяризацію бандурного мистецтва, організацію навчально-освітніх курсів, шкіл, таборів саме на європейському континенті, координуючи та синтезуючи зусилля митців різних країн. Товариства бандуристів (ТУБ і ТУБЄ) щільно співпрацювали із Капелю бандуристів імені Т. Шевченка та Фондацією УВУ (США). У 80–90-х рр. ця співпраця поширилася на організацію і функціонування літніх таборів та курсів для молоді в Європі й Америці, що відбувалися під спільним патронатом ТУБУ і Фондації УВУ.

За сприяння Фондації УВУ та її голови професора Петра Го́я (США) у Мюнхені (Німеччина) упродовж 1984–1990 рр. відбулися акредитовані курси кобзарського мистецтва. Курси були спрямовані для учасників різного віку зі Швеції, Голландії, Франції, Англії, Бельгії, Польщі та Німеччини. Інструкторами курсів у різний час були досвідчені бандуристи діаспори (А. Горняткевич, В. Китастий, Ю. Китастий, Л. Чорна, Н. Гончаренко, М. Дейчаківський, О. Родак, Т. Павловський, М. Фаріон, О. Левчишин-Попович та ін.), а також з України (О. Стахів, А. Куцевич).

Загалом курси мали історично-теоретичне й практичне репертуарно-тематичне спрямування (наприклад, «Українські народні пісні і бандура», «Порівняльний фольклор. Українські думи»). На них вивчалися основи гри на бандурі чернігівським та полтавським способами, технічні вправи різної складності, спів у хорі. Репертуар учасників складався з народних пісень різних жанрів (сольних та ансамблевих), які наприкінці курсу виконувалися під час концерту. Окрім практичної гри на бандурі, слухачі курсів також аналізували окремі зразки традиційного вокально-інструментального та інструментального репертуару кобзарів і бандуристів.

Так, у 1984 р. у Мюнхені при УВУ стартує перший курс кобзарського мистецтва. Його учасниками стали 21 слухач різного віку зі Швеції, Франції, Англії,

Бельгії та Німеччини. Інструкторами курсу були бандуристки з Нью-Йоркської Школи кобзарського мистецтва Л. Чорна та Н. Гончаренко. На курсі вивчалися основи гри на бандурі чернігівським та полтавським способами, різної складності технічні вправи, спів у хорі. Репертуар складався з народних пісень, які в кінці курсу виконувались під час концерту (Карась, 2021). Завершилися курси виступами бандуристів біля ратуші м. Мюнхена, на території колишнього концтабору в Дахау та на каналі телебачення Баварії.

1985 р. новий курс «Українські народні пісні і бандура» при УВУ ставив за мету розглянути елементи національної народної музики в контексті європейської народної музики.

Співпраця УВУ з іншими організаціями українознавчого характеру була цілком обґрунтованою. Як зазначав у вступному слові до концерту бандуристів голова Фондації УВУ професор Петро Ґой (1986а), «зовсім не випадково, що академічний курс "Про українські народні пісні й бандуру" знайшов свій притулок в програмі та приміщеннях УВУ – цієї всенаціональної української альма-матер, що служить вірно українській науці та українській спільноті поза межами Батьківщини. <...> Однією з форм праці фундації, окрім стипендій і фінансової допомоги, є в основному рошення молодой української зміни на базі глибинного вивчення і пізнання нашого минулого й сучасного, нашого буття у всій його багатогранності».

Головним викладачем курсу був В. Китастий, помічниками – Юліан Китастий та Лідія Чорна. *Віктор Китастий* (1943–2000) – американський професор, вчений, дипломат, музикант, культуролог, відомий громадсько-культурний діяч українського походження. Син відомого бандуриста, диригента і композитора, багаторічного керівника Капели бандуристів ім. Т. Шевченка (Детройт, США) Григорія Китастого, В. Китастий за освітою літературознавець (1967 р. він отримав диплом магістра зі світової літератури в Університеті Сан-Дієго (Каліфорнія), у 1984 р. – диплом доктора наук з порівняльної літератури у цьому ж закладі освіти), проте активіст бандурного виконавства, постійно виступав з інструментом. Упродовж 1980–1985 рр. повністю присвячує себе поширенню мистецтва гри на бандурі серед молоді США та Канади. Співпрацює у цьому напрямі разом з батьком Григорієм Китастим та Капелою бандуристів імені Т. Шевченка. За його сприяння та участі на американському континенті була створена ціла мережа літніх таборів-шкіл гри на бандурі. Паралельно в 1980–1985 роках він очолює Товариство українських бандуристів (ТУБ), організовує зведені концерти молодих бандуристів США та Канади, співпрацює з редакцією журналу «Бандура» (Нью-Йорк) (Дутчак, 2013, с. 171).

Курс «Українські народні пісні і бандура» 1985 року при УВУ завершився концертом його учасників, а програму склали українські народні пісні різних жанрів – духовні «Через поле щирокее», історичні «Ой у 1791 році», «Про Кармелюка», ліричні «Ой з-за гори кам'яної», «По садочку ходжу», «Взяв би я бандуру», жартівливі «А калина не верба», «Дівчинонька по гриби ходила». Були продемонстровані сольні та ансамблеві форми виконання (дуети, квінтет, солісти з капелою). Слід зауважити, що до курсу долучилися бандуристи Мирон та Михайло Постолани з Великобританії, Юрій Дубицький, Мирослава Антонович, Ганна Ще-

пко (Бойчук) з Німеччини та ін. Всі вони надалі активно виступатимуть з інструментом. На завершення концерту виступив ректор УВУ, професор Володимир Янів, який зазначив, що «бандура може поширювати любов до рідної традиції серед нашої молоді на чужині» ([Аудіоколекція], б.д.).

Же у 1986 р. при УВУ під керівництвом А. Горняткевича (Канада) відбувся наступний курс бандуристів «Порівняльний фолкльор. Українські думи». Слід зауважити, що курс теж був акредитованим у програмі УВУ (3 кредити). Упродовж курсу, окрім практичної гри на бандурі, слухачі аналізували окремі думові зразки, їх форму, тематичні напрями, навчалися речитації, опанували побудову форми в імпровізованих композиціях.

Андрій Горняткевич (1937 р. н.) – професор університету Альберти (Едмонтон, Канада), виконавець народних дум і дослідник кобзарського мистецтва (Дутчак, 2018). Учень В. Юркевича і З. Штокалка, дослідник думового репертуару як філолог і культуролог, виконавець-імпровізатор, він створив для слухачів курсу активну різнохарактерну атмосферу діяльності, пізнання кобзи-бандури як інструмента минулого і сучасності. На курсах бандури учасники (26 осіб) з Великобританії, Австрії, Нідерландів, Франції, Німеччини, Канади і США вивчали інструмент і під керівництвом Тараса і Лілії Павловських з США. На заключному концерті курсу виступали солісти (бандуристи А. Горняткевич, М. Антонович, співаки В. Вовчук, І. Зелена), камерні ансамблі (дуєт сестер Дерев'янка з Бельгії, дуєт Тараса і Лілії Павловських), а також зведена капела бандуристів. До програми увійшли думи, українські народні пісні, твори Г. Китастого, інструментальні танці ([Аудіоколекція], б.д.).

У 1988 р. IV курс у Мюнхені провели бандуристи М. Дейчаківський (США) – мистецький керівник та А. Несмачний (Німеччина) – адміністратор. Микола Дейчаківський (1959 р. н.) – український бандурист і диригент в діаспорі, учасник Капели бандуристів ім. Т. Шевченка, учень Г. Китастого. У Нью-Йорку він певний час очолював відомий ансамбль Школи кобзарського мистецтва «Гомін степів». Загалом учасниками бандурного курсу стала студіююча молодь з Бельгії, Нідерландів, Франції, Швеції, Польщі та Німеччини. Наприкінці курсу відбувся звітний концерт, в якому взяли участь всі учні з сольними та ансамблевими композиціями.

У 1989 р. при УВУ розпочався наступний V курс, в межах якого відбувалися навчальні заняття та концертні програми. Його теж очолив М. Дейчаківський (США), а помічником була керівник ансамблю «Бандура» (Перемишль, Польща) Ольга Левчишин-Попович. Також інструкторами у цьому бандурному курсі в Мюнхені під керівництвом М. Дейчаківського виступили Надія і Катя Дерев'янка (Бельгія), Павло й Анна Пачехи (Франція), Мирослава Антонович (Нідерланди), а також викладач співу Володимир Глушак (Україна). Учасників курсу всього було 42 – з Німеччини, Польщі, США, Югославії, Італії, Бельгії, Франції.

М. Дейчаківський в інтерв'ю радіо «Свобода» зазначав, що «вперше в історії бандурних курсів УВУ інструкторами були не лише бандуристи Північної Америки, але й Західної Європи, що засвідчувало поступовий професійний ріст педагогів бандури в діаспорі». Загалом упродовж курсів 4 групи бандуристів мали заняття гри на інструменті, хорового співу, індивідуальні консультації з гри

та співу. Окрім того, учасники відвідували лекції в Українському Вільному Університеті – професора А. Вірсти (Франція) щодо розвитку української музики і творчості композиторів, про історію кобзарства і його представників ([Аудіоколекція], б.д.).

М. Дейчаківський зазначав в інтерв'ю радіо «Свобода» про проблему виробництва бандур, зокрема в Україні (чернігівської фабрики) та США (полтавських бандур моделі братів Гончаренків), про важливу активізацію діяльності майстра В. Вецала в Канаді щодо виготовлення інструментів, зокрема дитячих. Також він звернув увагу, що виготовлення інструментарію забезпечило б ту велику зацікавленість бандурою, яка спостерігається в Європі, зокрема в Югославії та Франції. Саме у виступі М. Дейчаківського озвучено про необхідність взаємодії з бандуристами України щодо методики гри, навчальної літератури, а також відродження саме кобзарських традицій та репертуару ([Аудіоколекція], б.д.).

Також він розповів про новий етап розвитку діяльності Капели бандуристів ім. Т. Шевченка (Детройт) під керівництвом диригента Володимира Колесника. Це проявилось в оновленні репертуару (шевченківський репертуар, стрілецькі пісні, відродження й актуалізація творчості Г. Хоткевича для харківських бандур), використанні апаратури для посилення звуку інструментів завдяки індивідуальним мікрофонам, активізації гастрольної діяльності містами США і Канади. Бандурист звернув увагу на певну відмінність репертуару Київської та Детройтської капел бандуристів, а також потребу посилення саме бандурного тембру в колективі. Саме в інтерв'ю бандуриста прозвучала ідея про майбутні гастролі Капели бандуристів ім. Т. Шевченка містами України, яка й була реалізована напередодні відновлення незалежності в червні 1991 року ([Аудіоколекція], б.д.).

21 липня 1989 р. в Мюнхені пройшов концерт «Українська пісня» – з нагоди І-го з'їзду Товариства Українських бандуристів Європи і курсу «Українська народна музика і бандура» при Українському Вільному Університеті. У концерті взяли участь колективи бандуристів з Польщі – ансамбль «Бандура» з Перемишля (керівник Ольга Левчишин-Попович) і ансамбль бандуристок з Гданська (керівник Ольга Гбур).

Ансамбль бандуристів з Гданська «Відгомін» (заснований Л. Сивіцьким в 1983 р.), який включає 7 учасниць, виступав під керівництвом Олександри Гбур (яка очолила колектив з 1986 р.).

Ольга Левчишин-Попович (1961 р. н.) – співачка, бандуристка, музикознавиця. Вищу освіту здобула на вокальному факультеті Краківської Музичної Академії. Очолила ансамбль «Бандура», започаткований 1978 року Володимиром Пайташем. Вона поставила за мету високопрофесійне зростання колективу (6 учасниць), що дало змогу репрезентувати власну виконавську творчість з 1984 року за кордоном – у Німеччині, Італії, Бельгії, Югославії, Канаді (Бобечко & Дутчак, 2023, с. 23–24).

Упродовж комунікації на курсах з М. Дейчаківським керівники ансамблів із Польщі «Бандура» (Перемишль) та «Відгомін» (Гданськ) змогли ознайомитися з репертуаром та методикою навчання Г. Китастого – керівника Капели бандуристів ім. Т. Шевченка, а пізніше використати у подальшій практичній репетиційній і концертній діяльності.

Концерт у залі Української Католицької Парафії в Мюнхені охоплював різножанрову програму. Перша частина була присвячена 175-літтю від дня народження Тараса Шевченка, тому всі твори виконувалися на тексти поета. Кожен з ансамблів репрезентував і власні напрацювання, і спільні композиції, зокрема «Заповіт», який відкривав концерт. Серед творів прозвучали «Ой три шляхи широкії» (муз. народна, обр. Гданського ансамблю), «По діброві вітер віє» (муз. народна, обр. В. Лобка) – у виконанні Гданського ансамблю. Ансамбль «Бандура» (Перемишль) представив шевченківський репертуар своєю творчістю у композиціях «Тарасова ніч» (муз. В. Ємця), «Вітре буйний» (муз. Б. Фільц), «Черевички» (муз. народна, обр. М. Леонтовича), «У перетику ходила» (муз. народна, обр. О. Незовибатька), «Учітєся, брати мої» (муз. А. Кос-Анатольського). Вже цей перелік засвідчує досить широке і професійне опрацювання ансамблевого бандурного репертуару на вірші Т. Шевченка ([Аудіоколекція], б.д.).

Друга частина концерту польських бандуристів охоплювала український популярний вокально-інструментальний та інструментальний репертуар. Прозвучали відомі пісні «Місяць на небі» (нар. пісня, обр. Г. Верьовки), «Птичка невеличка» (нар. пісня, обр. В. Лобка), «Вечір на дворі» (нар. пісня, обр. А. Бобиря), а також інструментальні композиції «Запорожець», «В'язанка» – у виконанні Гданського ансамблю (кер. О. Гбур).

Ансамбль «Бандура» з Перемишля (кер. О. Левчишин-Попович) виконав «Чотири воли пасу я» (нар. пісня, обр. А. Кос-Анатольського) та «Ой казала мені мати» (нар. пісня, обр. О. Левчишин-Попович). Обидва ансамблі запропонували слухачам твори у спільному виступі «Запорізька похідна (марш)» (муз. Є. Адамцевича) та «Реве та стогне Дніпр широкий» (сл. Т. Шевченка, муз. народна, обр. Д. Крижанівського). Солостка концерту – Ольга Левчишин-Попович (сопрано).

Загалом виконання бандуристів з Польщі відзначалося якісною чистотою інтонування, гармонічним злагодженим ансамблюванням у співі, чіткістю інструментальної гри, динамікою та емоційністю висловлювання. Аналіз репертуару ансамблів бандуристів з Польщі засвідчує фаховий підхід до його формування і високий рівень виконавства. Неабияка заслуга в цьому фахових музикантів, зокрема керівниці ансамблю «Бандура» (Перемишль) Ольги Левчишин-Попович, яка проходила стажування за кордоном (Бобечко & Дутчак, 2023, с. 25).

Кінцевий концерт V курсу бандуристів завершився концертом світлої пам'яті Григорія Китастого у 5-річчя його смерті. У ньому взяли участь усі бандуристи курсу різного віку й майстерності. Зокрема, були виконані твори «Зійшов місяць», «Зоре моя вечірняя» на вірші Т. Шевченка, народні пісні «Вийшли в поле косарі», «Як поїхав мій миленький» (усі в обр. Г. Китастого) різними групами початківців. Також прозвучали авторські композиції Г. Китастого «Задніпрянка» (сл. Ю. Буряківця) та «Марш молодих» (сл. І. Багряного), інструментальна «Гомін степів». Окрім того, були представлені пісні «Гей, нум стрільці січовії» (обр. М. Леонтовича), інструментальні в'язанки народних мелодій і танців, народні пісні на вірші Т. Шевченка «Встає хмара» (обр. В. Ємця), «Наш отаман Гамалія» (обр. М. Фаріона). Окремими й зведеними ансамблями початківців керувала Мирослава Антонович ([Аудіоколекція], б.д.).

В межах курсу був проведений установчий з'їзд Товариства українських бандуристів Європи, який ставив за мету поширення інформації про кобзарське та бандурне мистецтво у світі, налагодження творчих й організаційних зв'язків між бандуристами різних країн, спільне видання творів, аудіозаписів, методик гри, організацію навчально-освітніх курсів, шкіл, таборів (Дутчак, 2013, с. 120).

Керівником курсів бандурного мистецтва при УВУ в 1990 р. був Марко Фаріон (США). *Марко Фаріон* (1962 р. н.) – український бандурист і співак в діаспорі, учасник Капели бандуристів ім. Т. Шевченка, вивчав бандуру у Г. Китастого, спів – у Клівлендському інституті музики. Під його керівництвом учасники курсу вивчали репертуар, виданий освітньою комісією ТУБу. Серед збірників – твори на вірші Т. Шевченка, канти, народні пісні, інструментальні танці, які виконувалися початківцями та учасниками різних вікових категорій.

Зацікавленість до бандури простежується й у багатьох передачах української редакції радіо «Свобода», де транслювалися записи Державної Капели бандуристів України під кер. О. Мінківського, Капели бандуристів ім. Т. Шевченка під кер. Г. Китастого, окремі аудіозразки творів у виконанні З. Штокалка, В. Луціва, В. Нечепи, К. Новицького, В. Кушпета, О. Стахіва, Р. Гриньківа та ін. Здебільшого це були думові композиції, духовні пісні та псалми, твори українських композиторів, авторські обробки народних пісень та інструментальних мелодій.

Упродовж 90-х рр. і до початку 2000-х рр. до Мюнхена приїздили з концертами й бандуристи з України. Це, зокрема, Василь Нечепи, Володимир Кушпет, дует «Сад пісень» (Тетяна Лобода та Микола Береговий), Галина Менкуш, Роман Гриньків (Київ), Остап Стахів, сімейне тріо родини Баранів, тріо бандуристок «Червона калина» (Львів) та ін. Їх репертуар охоплював різножанрові твори, переважно думи, історичні пісні, січові пісні, псалми та духовні пісні, кобзарський традиційний інструментальний і жартівливий репертуар, шевченкіана. Записи їх концертів та окремі інтерв'ю також зберігаються в аудіоархіві Українського Вільного Університету. Всі вони сприяли подальшій популяризації інструмента та української музичної культури.

Висновки

Бандурне мистецтво за кордоном завжди було важливим ідентифікаційним фактором творчості, оскільки й сам інструмент, і його репертуар визначали українські національні традиції. Введення до наукового обігу й аналіз аудіозаписів періоду 80–90-х рр. ХХ ст. з архіву УВУ дав змогу виявити, що діяльність бандуристів згаданого періоду була сконцентрована на розвитку освітньо-педагогічних і виконавських напрямів завдяки діяльності Українського Вільного Університету (Німеччина), Фондації УВУ (США), що було реалізовано через організацію бандурних курсів і концертних виступів. Тематична площина концертів солістів і колективів бандуристів у Німеччині охоплювала думовий епос, духовні твори, шевченкіану, популяризацію творчості Г. Китастого та історичних пісень різних періодів. Завдяки збереженню аудіозаписів концертів курсів зафіксовані зразки виконавської техніки та інтерпретації мистецьких творів бандуристами зарубіжжя 80–90-х рр. ХХ ст. Також аудіоархів УВУ містить бандурний репер-

туар згаданого періоду щодо творчості виконавців з України, які концертували в Німеччині та виступали у передачах української редакції радіо «Свобода».

Список бібліографічних посилань

- [Аудіоколекція]. (б.д.). Аудіоархів Українського Вільного Університету, Мюнхен.
- Бобечко, О., & Дутчак, В. (2023). Творчий портрет Ольги Попович: синергія та ідентифікація напрямів діяльності. В *Musical art and linguistic thesaurus of world culture: Ukraine's experience* (с. 20–44). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-293-7-2>
- Говорить Радіо Визволення: збірка матеріалів української редакції (Кн. 1). (1956). Заходом Української Редакції Радіо Визволення.
- Говорить Радіо Визволення: збірка матеріалів української редакції (Кн. 2). (1957). Заходом Української Редакції Радіо Визволення.
- Говорить Радіо Свобода: збірка матеріалів української програми (Кн. 3). (1962). Заходом Української Редакції Радіо Свобода.
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1985). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Г'ой, П. (1986a). Слово голови фундації УВУ під час концерту бандуристів у Мюнхені. *Бандура*, 15–16, 38–40.
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1986b). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1987). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1988). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1989). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Г'ой, П. (Упоряд.). (1990). *Збірка журнальних і газетних статей про діяльність УВУ, професури, градуантів і фундації*. Архів Українського вільного університету, Мюнхен
- Досінчук-Чорний, М. (1993). Зустрічі з кобзарями України. *Бандура*, 43–44, 37–59.
- Дутчак, В. (2013). *Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століття* [Монографія]. Фоліант.
- Дутчак, В. (2018). Творча і наукова діяльність Андрія Горняткевича (Канада) в контексті розвитку бандурного мистецтва України та діаспори. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво*, 2, 106–124. <https://doi.org/10.31866/2616-7581.2.2018.153383>
- Карась, Г. (2012). *Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття* [Монографія]. Тіповіт.
- Карась, Г. (2021). Типологія освітніх бандурних інституцій української діаспори. В *Zinovii Shtokalko: from kobzar traditions to bandura modern style* (с. 165–183). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-171-8-8>
- Купчинський, О. (1998). Науково-організаційна та видавнича діяльність Українського Вільного Університету (1921–1991). В *Український Вільний Університет (1921–1996)* [Матеріали конференції] (с. 29–44). Національна бібліотека Чеської Республіки.

- Литвин, М. (1999). Апостол бандури. *Бандура*, 69–70, 9–10.
- Меморандум про співпрацю в реалізації проекту «Українська культурно-мистецька спадщина у фондах Архіву Українського Вільного Університету: оцифрування і наукове осмислення» між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна) та Українським Вільним Університетом (Мюнхен, Німеччина). (2022). Реєстраційний № 78с/22.
- Ремовська, О. (2014). *Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції*. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Романчук, О. (2017, 27 листопада). *Марія Пришляк: «Український Вільний Університет – це європейська інституція, яка формує майбутніх лідерів інтеграції України в Європу»*. Фондація Українського Вільного Університету. <https://ufuf.org/?p=4824>
- Український Вільний Університет. (2015). *Науковий збірник Українського Вільного Університету* (Т. 20).
- Dutchak, V. (2019). Sound recording dynamics in bandura art of Ukrainian diaspora in the XX – the beginning of XXI centuries. In *Culture and arts in the educational process of the modernity* (pp. 17–37). Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-143-8/17-37>
- Popowicz, O. (2005). Tradycje bandurowe w Polsce. In *Karpacki Collage Artystyczny* (pp. 115–166). Mytusa

References

- [Audiokolektsiia] [Audio collection]. (n.d.). Audio archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Bobechko, O., & Dutchak, V. (2023). Tvorchyi portret Olhy Popovych: synerhiia ta identyfikatsiia napriamiv diialnosti [Creative portrait of Olga Popovych: synergy and identification of areas of activity]. In *Musical art and linguistic thesaurus of world culture: Ukraine's experience* (pp. 20–44). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-293-7-2> [in Ukrainian].
- Dosinchuk-Chorny, M. (1993). Zustrichi z kobzariamy Ukrainy [Meetings with kobzars of Ukraine]. *Bandura*, 43–44, 37–59 [in Ukrainian].
- Dutchak, V. (2013). *Bandurne mystetstvo ukrainskoho zarubizhzhia XX – pochatku XXI stolittia* [Bandura art of Ukrainian abroad of the 20th – beginning of the 21st century] [Monograph]. Foliant [in Ukrainian].
- Dutchak, V. (2018). Tvorchia i naukova diialnist Andriia Horniatkevycha (Kanada) v konteksti rozvytku bandurnoho mystetstva Ukrainy ta diaspory [Artistic and scientific activity of Andrii Horniatkevych (Canada) in the context of bandura art development in Ukraine and among diaspora]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Musical Art*, 2, 106–124. <https://doi.org/10.31866/2616-7581.2.2018.153383> [in Ukrainian].
- Dutchak, V. (2019). Sound recording dynamics in bandura art of Ukrainian diaspora in the XX – the beginning of XXI centuries. In *Culture and arts in the educational process of the modernity* (pp. 17–37). Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-143-8/17-37> [in English].
- Goi, P. (Comp.). (1985). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].

- Goi, P. (1986a). Slovo holovy fundatsii UVU pid chas kontsertu bandurystiv u Miunkheni [The speech of the head of the UFU foundation during the concert of bandurists in Munich]. *Bandura*, 15–16, 38–40 [in Ukrainian].
- Goi, P. (Comp.). (1986b). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Goi, P. (Comp.). (1987). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Goi, P. (Comp.). (1988). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Goi, P. (Comp.). (1989). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Goi, P. (Comp.). (1990). *Zbirka zhurnalnykh i hazetnykh statei pro diialnist UVU, profesury, graduantiv i fundatsii* [A collection of magazine and newspaper articles about the activities of UFU, the professorship, graduates and the foundation]. Archive of the Ukrainian Free University, Munich [in Ukrainian].
- Hovoryt Radio Svoboda: zbirka materiialiv ukrainskoi prohramy* [Radio Liberty Speaks: a collection of Ukrainian program materials] (Book 3). (1962). Zakhodom Ukrainskoi Redaktsii Radio Svoboda [in Ukrainian].
- Hovoryt Radio Vyzvolennia: zbirka materiialiv ukrainskoi redaktsii* [Radio Vyzvolennia speaks: a collection of materials from the Ukrainian edition] (Book 1). (1956). Zakhodom Ukrainskoi Redaktsii Radio Vyzvolennia [in Ukrainian].
- Hovoryt Radio Vyzvolennia: zbirka materiialiv ukrainskoi redaktsii* [Radio Vyzvolennia speaks: a collection of materials from the Ukrainian edition] (Book 2). (1957). Zakhodom Ukrainskoi Redaktsii Radio Vyzvolennia [in Ukrainian].
- Karas, H. (2012). *Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia* [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time-space of the 20th century] [Monograph]. Tipovit [in Ukrainian].
- Karas, H. (2021). Typolohiia osvithnikh bandurnykh instytutiv ukrainskoi diaspory [Typology of educational bandura institutions of the Ukrainian diaspora]. In *Zinovii Shtokalko: from kobzar traditions to bandura modern style* (pp. 165–183). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-171-8-8> [in Ukrainian].
- Kupchynskyi, O. (1998). Naukovo-orhanizatsiina ta vydavnycha diialnist Ukrainskoho Vilnoho Universytetu (1921–1991) [Scientific, organizational and publishing activities of the Ukrainian Free University (1921–1991)]. In *Ukrainskyi Vilnyi Universytet (1921–1996)* [Ukrainian Free University (1921–1996)] [Conference proceedings] (pp. 29–44). National Library of the Czech Republic [in Ukrainian].
- Lytvyn, M. (1999). Apostol bandury [Apostle of bandura]. *Bandura*, 69–70, 9–10 [in Ukrainian].

- Memorandum pro spivpratsiu v realizatsii proiektu "Ukrainska kulturno-mystetska spadshchyna u fondakh Arkhivu Ukrainskoho Vilnoho Universytetu: otsyfruvannia i naukove osmyslennia" mizh Prykarpatskym natsionalnym universytetom imeni Vasylia Stefanyka (Ivano-Frankivsk, Ukraina) ta Ukrainskym Vilnym Universytetom (Miunkhen, Nimechchyna) [Memorandum on cooperation in the implementation of the project "Ukrainian cultural and artistic heritage in the archives of the Ukrainian Free University: digitization and scientific understanding" between Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine) and Ukrainian Free University (Munich, Germany)]. (2022). Registration № 78s/22 [in Ukrainian].
- Popowicz, O. (2005). Tradycje bandurowe w Polsce. In *Karpacki Collage Artystyczny* (pp. 115–166). Mytusa [in Polish].
- Removska, O. (2014). *Hovoryt Radio Svoboda. Istorii ukrainskoi redaktsii* [Radio Svoboda is speaking. History of the Ukrainian editorial office]. Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy" [in Ukrainian].
- Romanchuk, O. (2017, November 27). *Mariia Pryshliak: "Ukrainskyi Vilnyi Universytet – tse yevropeiska instytutsiia, yaka formuie maibutnikh lideriv integratsii Ukrainy v Yevropu"* [Mariia Pryshliak: "Ukrainian Free University is a European institution that forms future leaders of Ukraine's integration into Europe"]. Ukrainian Free University Foundation. <https://ufuf.org/?p=4824> [in Ukrainian].
- Ukrainian Free University. (2015). *Naukovyi zbirnyk Ukrainskoho Vilnoho Universytetu* [Scientific collection of the Ukrainian Free University] (Vol. 20) [in Ukrainian].

PROMOTION OF BANDURA ART ABROAD AT THE TURN OF THE 80S AND 90S OF THE TWENTIETH CENTURY (based on documentary and audio sources from the archives of the Ukrainian free university)

Violetta Dutchak

*Doctor of Arts, Professor, Head of the Music Ukrainistics and Folk Instruments Department;
ORCID: 0000-0001-6050-4698; e-mail: violetta.dutchak@pnu.edu.ua
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Abstract

The purpose of the research is to determine the genre and thematic directions of the creative activity of bandura players of the Ukrainian diaspora and Ukraine in the context of the Ukrainian Free University (Munich, Germany) in the period of the 80s and 90s of the twentieth century. In particular, audio recordings from the collection of the UFU archive and reports on the activities of the educational institution from 1985-1990 were used. **Research methodology.** The researcher used the source, historical, axiological, musicological, and cultural approaches. The source study method was used to analyze new archival sources (textual, documentary, and audio-media) to research Ukrainian bandura art in its mainland and diaspora dimensions. Other approaches and methods made it possible to consider the areas of activity of bandura players

in a foreign environment (historical and typological and historical and chronological methods), the value of their achievements for the promotion of bandura art in the world in the period of the 80s and 90s of the twentieth century (axiological approach), and to analyze the contribution of bandura players from North America, Europe, and Ukraine at the compositional, performing, and pedagogical levels to the world Ukrainian culture (musicological and culturological approaches). **Scientific novelty of the research.** For the first time, the materials of the audio archive of the Ukrainian Free University concerning bandura art are introduced into scientific circulation. **Conclusions.** The main principles and manifestations of the popularization of bandura art abroad in the 80-the 90s of the twentieth century are revealed. The personalities of soloists and groups of bandura players from the diaspora and Ukraine, lecturers and instructors of bandura training held at the Ukrainian Vulnerable University, whose creative activity was presented at public concerts in Munich, interviews and presentations on the air of Radio Svoboda, are highlighted. The article analyzes the period that marked not just the intensification of the concert and pedagogical activities of bandura players from other foreign countries but also the expansion of their cooperation with bandura players from Ukraine on the eve and at the beginning of independence. These factors remain relevant in the context of the need to generalize and analyze the achievements of bandura art abroad as a component of Ukrainian musical culture and its development in different historical and temporal periods.

Keywords: Ukrainian Free University; archival collections of the Ukrainian Free University; radio Svoboda; bandura art; Ukrainian diaspora; bandura playing courses; genre and thematic repertoire of bandura soloists and groups; vectors of bandura players' creative activity

